

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

НАКОНЕЧНИЙ МИХАЙЛО ЮРІЙОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 351:728:327.3
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК
ІНСТРУМЕНТ МОДЕРНІЗАЦІЇ
ПУБЛІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня _____ магістр _____
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

М. Ю. НАКОНЕЧНИЙ
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
ІВАНЮК Ольга Володимирівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління
за результатами попереднього захисту: **НАКОНЕЧНОГО Михайла Юрійовича** допущено до захисту.

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» березня 2024 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я, прізвище)

«___» березня 2024 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **НАКОНЕЧНИЙ Михайло Юрійович** захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ (науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я, прізвище)

АНОТАЦІЯ

НАКОНЕЧНИЙ М. Ю. Інститути громадянського суспільства як інструмент модернізації публічного менеджменту – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування. – Поліський національний університет, Житомир, 2024.

Громадянське суспільство визначається як основа демократичної держави, і його розвиток є важливим аспектом модернізації публічного менеджменту. У цьому контексті виникає потреба в дослідженні механізмів взаємодії між органами публічного управління та інститутами громадянського суспільства. За останні роки, держави розглядають громадянське суспільство як перешкоду для діяльності влади, що призводить до нестабільності та розколу в суспільстві. Однак, зростаюче розуміння важливості громадянського суспільства як партнера влади, сприяє перегляду підходів до співпраці між ними.

Ця робота присвячена аналізу сучасного стану взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства в контексті модернізації публічного менеджменту в Україні. Застосування літературного аналізу, аналізу нормативної бази, вивчення кейсів та групових дискусій допомагає виявити фактори, що впливають на ефективність цієї взаємодії. Основною метою є розробка рекомендацій з удосконалення механізмів взаємодії, що сприятимуть модернізації публічного управління та підвищенню рівня довіри між владою та громадянами. В результаті роботи очікується сприяння стабільності та розвитку українського суспільства шляхом покращення взаємодії між сектором публічного управління та громадянським суспільством.

Ключові слова: інститути громадянського суспільства, публічний менеджмент, публічне управління, місцеве самоврядування, влада, взаємодія.

SUMMARY

NAKONECHNYI M. Institutions of civil society as a tool for public management modernization. Qualification work on the rights of the manuscript. Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 «Public management and administration» – Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

Civil society is defined as the foundation of a Democratic state, and its development is an important aspect of modernizing public management. In this context, there is a need to study the mechanisms of interaction between public administration bodies and civil society institutions. In recent years, states have seen civil society as an obstacle to the activities of the authorities, which leads to instability and division in society. However, the growing understanding of the importance of civil society as a partner of the authorities contributes to the revision of approaches to cooperation between them.

This paper is devoted to the analysis of the current state of interaction between public administration bodies and civil society institutions in the context of modernization of Public Management in Ukraine. The use of literature analysis, regulatory framework analysis, case studies, and group discussions helps identify factors that affect the effectiveness of this interaction. The main goal is to develop recommendations for improving the mechanisms of interaction that will contribute to the modernization of Public Administration and increase the level of trust between the authorities and citizens. As a result of the work, it is expected to promote the stability and development of Ukrainian society by improving interaction between the public administration sector and civil society.

Keywords: civil society institutions, public management, public administration, local self-government, power, interaction..

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ВЗАЄМВІДНОСИН ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	8
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	14
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	23
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	24
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	34
ВИСНОВКИ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39
ДОДАТКИ	44

ВСТУП

Актуальність дослідження. Політичні та правові уроки різних країн визначають, що громадянське суспільство є основою функціонування демократичної держави і що держава, в свою чергу, повинна сприяти розвитку потенціалу громадянського суспільства і надавати його учасникам можливості для його реалізації у всіх сферах діяльності, оскільки ніякі політичні, правові або соціально-економічні перетворення не можуть досягти очікуваних результатів і основних цілей, які вони переслідують, і що держава, в свою чергу, повинна вносити свій внесок у розвиток потенціалу громадянського суспільства і надавати його учасникам можливості для реалізації у всіх сферах діяльності, оскільки ніякі політичні, правові або соціально-економічні перетворення не можуть досягти очікуваних результатів і основних цілей, підтримуватиме громадянське суспільство в його ідеологічній, культурній, релігійній та соціальній реалізації.

Проте уряди країн вже давно розглядають інститути громадянського суспільства як перешкоду, яка втручається в діяльність влади, а не впливає приносить користь. Необхідність зупинити падіння довіри до державних установ і подолати постійно зростаючий розрив між громадянами і владою призвела до поступової зміни поглядів у бік розуміння того, що громадянське суспільство є незамінним і цінним партнером влади.

В Україні сьогодні існує безліч протиріч для формування безконфліктного виробничого середовища і платформи мотиваційних умов для створення ефективної взаємодії органів публічного менеджменту з інститутами громадянського суспільства в силу ряду об'єктивних і суб'єктивних факторів, які вимагають більш ефективної взаємодії суспільства і держави, оскільки трансформація діяльності є основною метою інститутів громадянського суспільства. Для забезпечення пріоритету інтересів і потреб громадян перед основою верховенства закону, для пошуку компромісів і вироблення спільного бачення, що гарантує можливість дослідження шляхів і розробки механізми

взаємодії між органами державного управління та інститутами громадянського суспільства.

Вивченням проблематики взаємодії представників публічного менеджменту різного рівня із громадянським суспільством в контексті модернізаційних процесів в державі серед вітчизняних вчених займалися Пухкал О., Телешун С. О., Сахань О., Шевель І., Титаренко О. Р., Томашевська Т. та ін. В той же час, питанню розвитку механізму взаємодії представників публічного менеджменту та громадянського суспільства, а також удосконаленню вже існуючих організаційно-правових інструментів цієї взаємодії саме в контексті модернізації публічного управління в Україні приділялося стільки, як того вимагають виклики сучасності.

Метою наукового дослідження полягає в розвитку теоретико-методологічних засад та обґрунтуванні науково-прикладних рекомендацій з метою вдосконалення механізмів взаємодії органів публічного управління із інститутами громадянського суспільства, спрямованих на модернізацію публічного менеджменту.

Відповідно до мети роботи поставлено наступні *завдання до виконання*:

- вивчити теоретичні засади побудови взаємовідносин інститутів громадянського суспільства з органами публічного менеджменту;
- провести аналіз сучасного стану налагодження взаємодії органів публічного менеджменту з інститутами громадянського суспільства;
- запропонувати напрями удосконалення механізмів взаємодії органів публічного менеджменту з інститутами громадянського суспільства.

Предметом дослідження є перспективні шляхи розвитку механізмів взаємодії органів публічного менеджменту з інститутами громадянського суспільства.

Об'єктом дослідження є механізми взаємодії органів публічного менеджменту з існуючими інститутами громадянського суспільства.

Методи наукового дослідження є літературний аналіз (огляд літератури щодо інститутів громадянського суспільства та публічного менеджменту

дозволить зрозуміти існуючі концепції, теорії, тенденції та дослідження в цій області); аналіз нормативної бази (аналіз документів, таких як закони, політичні декларації, звіти громадських організацій та державних установ, допоможе виявити формальні структури та політичні процеси, пов'язані з взаємодією між громадянським суспільством і публічним менеджментом); вивчення кейсів (аналіз конкретних кейсів, де інститути громадянського суспільства вплинули на процеси публічного менеджменту, може розкрити практичний вплив цих інститутів та виявити фактори успіху або невдачі); групові дискусії та фокусні групи (проведення групових дискусій з участю представників громадських організацій та державних установ може сприяти обміну думками, виявленню проблем та пошуку рішень).

Перелік публікацій автора за темою дослідження. За темою дослідження опубліковано три тези в збірниках науково-практичних конференцій Поліського національного університету.

Елементи наукової новизни: полягають у вдосконаленні теоретико-методологічних засад взаємодії між органами публічного управління та інститутами громадянського суспільства в контексті модернізації публічного менеджменту.

Практичне значення дослідження полягає у розробці науково-обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення механізмів взаємодії цих суб'єктів, спрямованих на підвищення ефективності публічного управління та розвиток громадянського суспільства в Україні.

Структура та обсяг дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи складає 38 сторінок, список використаних джерел налічує 55 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ВЗАЄМОВІДНОСИН ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Сучасне дослідження ефективних форм публічного менеджменту в контексті постійно мінливого політичного процесу є нагальною необхідністю практики сучасних суспільств і безпосередньо пов'язане з дослідженням діяльності органів державної влади, політичної ситуації та соціальних умов у сучасності. Наявність повної та об'єктивної інформації про об'єкт управління або впливу є ключем до ефективності публічного менеджменту. Цифрові інновації та сучасні бази даних використовуються для отримання цінної управлінської інформації. Передові технології збору, обробки та інтерпретації інформації, необхідної для прийняття політичних рішень, включають аналіз політики. Сучасний інструмент публічного менеджменту дозволяє взаємодіяти з громадськістю як необхідним елементом сучасної суспільної системи.

Постулатом є твердження, що в безпосередньому розвитку держави влада видається як константа, що формує структуру. Сучасна соціально-політична ситуація України показує, що соціальна відповідальність і ефективність уряду є одним з основних чинників розвитку держави. Забезпечення соціальної природи влади, її ефективності, «гласності», «прозорості» і легітимності сьогодні є найбільш важливими проблемами для суспільства, вирішення яких вимагає розробки сучасних парадигм і підходів [35, С. 25].

В умовах сучасного перехідного періоду, коли суспільно-політичні процеси носять відкритий характер, ці підходи набувають особливого значення. Необхідність вивчення феномену влади, визначення умов ефективності механізму її реалізації в рамках публічного менеджменту актуалізує проблеми формування політико-адміністративних або політико-управлінських дисциплін, що мають інтегративний міждисциплінарний зв'язок, їх незалежного науково-теоретичного балансу і зрілості. Як приклад це може бути дисципліна, яка

поєднує в собі знання про державну політику та сучасний публічний менеджмент, включаючи специфічні аспекти впровадження інновацій у галузі публічного менеджменту та застосування передових технологій. Завдання сучасної системи державного управління полягає в усуненні протиріч, що виникають між темами управління і сучасним суспільством.

Необхідність подолання наявних негативних тенденцій в публічному менеджменті, що викликають стан перманентної кризи влади, передбачає пошук нових теоретичних і методологічних шляхів вирішення цих проблем. Сучасні трансформаційні процеси в Україні сповільнюються, так як застарілі інструменти менеджменту не пристосовані для реалізації нових завдань, а наявний арсенал демократичних механізмів публічних інститутів і суспільства не отримав сучасного розвитку. способ. В той же час взаємодія державної політики та адміністрації, спрямована на координацію інтересів різних суспільних груп у процесі підготовки та прийняття рішень органами державної влади, є основним елементом демократичного суспільства. Державна політика передбачає участь всіх зацікавлених сторін у вирішенні конкретної проблеми при прийнятті політичних рішень [19].

Як інструмент публічного менеджменту, розроблений і впроваджуваний не тільки органами влади, державна політика має «вертикальний» і «горизонтальний» виміри в політичному процесі. Вертикальний компонент реалізації державної політики відображає її такі характеристики, як інструментальність, узгодженість та ієрархічність. На додаток до вертикалі горизонтальний компонент фокусується на зв'язках між політичними суб'єктами, від яких залежить набір можливих політичних варіантів. Горизонтальна складова радикально впливає на визначення предмета політики і реалізацію політичних рішень.

Присутність у горизонтальному компоненті різноманітних державних, неурядових та громадських установ з різних секторів економіки та суспільного життя, громадських та міжнародних організацій, представників ділових кіл, незалежних експертних груп, які конкурують за доступ до ресурсів, цільових

політичних груп тощо, дозволяє нам встановлювати цілі, засоби, оцінки та способи реалізації політики, що відповідає суспільним потребам та національним інтересам. Міжнародний досвід свідчить, що стабільність та розвиток держави, заснованої на принципах демократії, неможливі без організації ефективного діалогу між публічними органами державної влади та інститутами громадянського суспільства або кожним окремо взятим громадянином [20].

Сьогодні участь громадян у процесі обговорення, розвитку, конкуренції, прийняття та реалізації політичних і державних адміністративних рішень владою здійснюється не повною мірою, що свідчить про слабкість демократичних процесів. Непрозорість та закритість системи державної влади в Україні стали чинником, що перешкоджає демократичному і соціально-економічному розвитку держави. Але незважаючи на те, що участь громадськості в публічному менеджменті державними справами передбачена Конституцією України, законами та низкою нормативних правових актів, готовність органів державної влади та органів місцевого самоврядування співпрацювати з громадськими об'єднаннями не за всіх умов однозначна [12, С. 3].

Головні проблемні аспекти організаційно-правового характеру щодо діяльності громадських рад можна узагальнити до наступних позицій:

- недостатня компетентність та обізнаність членів громадських об'єднань або рад про проблеми конкретного регіону або галузі публічного менеджменту для якісного виконання основних функцій ГО та ГР;
- недосконала структура, надмірна роздробленість ради на комітети і комісії, що заважає ефективній і регулярній роботі.;
- недостатня дисципліна членів РГ: несистематична присутність на засіданнях, відсутність кворуму;
- відсутність єдиного підходу та погляду до кількісного складу громадських рад, що призводить до того, що одні групи переважають у чисельності представництва інших груп;

- спроба політизувати діяльність ГР та ГО;
- відсутність нормативних вимог щодо професійної підготовки та компетентності членів ГР;
- несвоєчасний і непостійний звіт про результати роботи операційної системи на сайтах органів публічної влади;
- недостатня методологічна підтримка роботи ради, незадовільна матеріально-технічна база, нестача приміщень, засобів зв'язку [28].

Дослідники громадських об'єднань виділяють чотири основні причини їх низької ефективності:

- недоліки Постанови КМУ № 996, що регламентує порядок формування громадських рад;
- недостатній професійний і досвідчений рівень членів ГР, що негативно відображається на якості рекомендацій та пропозицій, які вони розроблюють;
- відсутність політичної волі з боку керівників органів публічного менеджменту щодо залучення громадськості до роботи з нормативними актами;
- фрагментарна і нерегулярна робота членів ГР, яка зазвичай зводиться до спорадичних дій [32].

Тому сьогодні в Україні необхідно вдосконалювати один з головних засобів громадського контролю та ефективний механізм залучення громадян до процесу прийняття державних рішень – громадські ради між органами публічного менеджменту та місцевого самоврядування.

В останні роки в Україні активно розвивається правова база для діалогу між державними органами, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства. Сьогодні закладено міцний фундамент для розвитку ефективної системи взаємодії органів публічного менеджменту та громадськості. Було прийнято ряд законодавчих актів як правову основу для публічного взаємодію та комунікацію з органами влади; для такої взаємодії були розроблені механізми інформування громадськості, консультацій з громадськістю, розгляду пропозицій та звернень.

Кожна зі сторін співробітництва в галузі публічного менеджменту, крім

прав, має ряд чітких обов'язків. Влада повинна не лише інформувати населення, а й пояснювати та обґрунтовувати свої рішення. В обов'язки громадян входить, зокрема, активна і усвідомлена участь у суспільному житті, аналіз інформації, вираження конструктивної критики, пошук і пропозиція альтернативних рішень нагальних суспільних проблем, готовність впливати на підготовчий процес, приймати певні рішення органів публічної влади в правовому полі, аргументований захист своїх пропозицій.

Отже, інститути громадянського суспільства володіють значним впливом на хід демократичних перетворень. Останнім часом ідея громадянського суспільства поступово розвивалася, змінюючи погляди громадян і публічних органів на їх роль та додаткову цінність та вагу в суспільстві. Протягом багатьох років уряди розглядали інститути громадянського суспільства як перешкоду, яка втручається в діяльність влади, а не впливає на їх користь. Необхідність зупинити процес втрати довіри до інститутів публічного менеджменту і подолати постійно зростаючий розрив між громадянами і владою призвела до поступового зрушення думок у бік усвідомлення того, що громадянське суспільство є незамінним і цінним партнером влади [36].

Ефективна взаємодія громадянського суспільства з органами публічної влади на основі впроваджуваних стандартів дозволяє оперативно вирішувати нагальні державні проблеми, діяти превентивно та запобігати ризикам, що виникають на національному, регіональному та місцевому рівнях. Створення громадських рад при державних і місцевих органах влади важливо для процесу активізації та розвитку громадянського суспільства. Також, його функціонування на національному рівні передбачено указом президента України «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [36] та Постанову «Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [18]. Присутність рад створює можливість для громадських консультацій та забезпечує громадський контроль за діями місцевих та державних органів влади та публічного менеджменту в цілому.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Визначено, що процес публічного менеджменту не тільки розробляється і реалізується органами публічної влади, а й що державна політика в політичному процесі має «вертикальне» та «горизонтальне» спрямування. Вертикальний компонент реалізації державної політики відображає її такі характеристики, як інструментальність, узгодженість та ієрархічність. Крім вертикального компонента, горизонтальний компонент фокусується на зв'язках між політичними суб'єктами, від яких залежать можливі варіанти політики. Горизонтальна складова радикально впливає на визначення політичного суб'єкта і реалізацію політичних рішень. Присутність різних державних, недержавних та громадських установ з різних секторів економіки та суспільного життя, громадських та міжнародних організацій, незалежних експертних груп, представників конкуруючих ділових кіл за доступ до ресурсів, політичної громадськості тощо. Це дозволяє нам визначати ті цілі, засоби, оцінки та способи реалізації дій, які відповідають суспільним потребам та національним інтересам.

Метою змін в системі розробки та реалізації публічного менеджменту в Україні є формування нової сучасної адміністративної системи суспільного життя, яка орієнтована на офіційне визнання та участь у процесі суб'єктів, що утворюють горизонтальну складову. Наявність та розвиток горизонтальної складової змінює державне управління на публічний менеджмент. Тобто таке керівництво здійснюється спільними зусиллями і здійснюється з урахуванням всіх законних інтересів суспільства, організації суспільного діалогу і прямої взаємодії органів публічної влади і суспільства.

Сучасні громадські ради, як спеціальні громадські об'єднання, займають певне положення між суспільною структурою і формою прямої участі громадян в публічному менеджменті, виступають як інструмент демократизації в умовах новітньої трансформації суспільно-політичної системи України, зміцнюють відносини між громадянами та громадськими організаціями.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Історія становлення і розвитку співробітництва між громадянським суспільством і органами державної влади з моментом здобуття Україною незалежності являє собою аналіз структурних змін не тільки органів влади, а й трансформації суспільної свідомості, яка характеризується розробкою ряду нормативних і правових норм, права, появою нових інститутів. Аналізуючи поточний стан справ в цій області, можна виявити плюси і мінуси ситуації, що склалась внести зміни в майбутньому і виправити їх, гарантуючи ефективність і конструктивність взаємодії.

Під час становлення та розбудови української державності з 1991 року по теперішній час з точки зору співпраці влади і громадянського суспільства можна простежити послідовність етапів формування взаємних відносин, особливо в тому, що стосується нормування і стандартизації його принципів. На початку формування взаємодії відзначимо, як перший етап, де принципи взаємодії та правові норми ще не визначені; на другому етапі в процесі формування держави були застосовані два підходи: новаторський-піонерський, заснований на власному досвіді, і системний, заснований на аналізі вже сформованої міжнародної практики. На подальшому (третьому) етапі були протестовані реалізовані механізми співпраці. Четвертий передбачав підготовку поправок і впровадження правових норм відповідно до існуючого стану справ в країні [39].

У 90-ті роки принципи громадянського суспільства натрапили на спротив політичної системи, оскільки наявні на той час громадські ініціативи не мали правової підстави для функціонування. На початку всеосяжних перетворень владні структури не бачили потенціалу громадських ініціатив і вивчали тільки базові концепції демократичних принципів взаємодії. Громадські організації

звернулися за підтримкою до міжнародних донорів, і, по суті, відкриття кордонів дозволило залучити альтернативні джерела фінансування для вирішення кризових та нагальних проблем, в тому числі: профілактика ВІЛ/СНІДу серед молоді, профілактика наркоманії, допомога бездомним, допомога малозабезпеченим сім'ям та ін. [38].

Відхилення від патерналістського підходу до соціальної структури визначило основних дійових осіб у вирішенні соціально-економічних проблем: це органи публічної влади, органи місцевого самоврядування та новітні партнери – інститути громадянського суспільства. Так, ініціативи «знизу» вселяли великі надії, але, незважаючи на початкову динаміку, вони не були повністю реалізовані частково через брак коштів або обмежень на законодавчому рівні.

З прийняттям Конституції України було підкреслено та дозволено громадянам об'єднуватися і створювати організації для дотримання найбільш важливих прав і свобод людини [24]. Крім того, розробка правових норм для органів місцевого самоврядування (Закон України «Про місцеве самоврядування України») у правовій сфері дозволила співпрацювати з громадськими організаціями та розробляти програми співробітництва [39].

Прийнятий у 2012 році Закон України «Про громадські об'єднання» [27] визначив і описав рамки взаємної діяльності громадських організацій з органами державної влади, методи фінансування та інституційні основи взаємодії. На сьогоднішній день існують готові моделі взаємодії органів публічного менеджменту з інститутами громадянського суспільства, і головне тут наявність бажання цих суб'єктів до конструктивної співпраці і, звичайно ж, намір підвищити якість і стандарти взаємодії і розширити його охоплення.

Слід зазначити, що в період незалежності фігурували комплексні рішення, які не пройшли випробування часом. Зокрема, йдеться про обмеження сфери дії механізмів фінансування місцевого самоврядування, що спричинило послаблення позицій цих органів у системі публічного менеджменту. Як свідчить міжнародний досвід, саме місцеві органи влади можуть сформулювати

професійний тандем з громадськими організаціями, оскільки вони ближче до спільноти та мають у своєму розпорядженні інструменти для контролю поточної ситуації в конкретній соціальній групі.

Розвиток співпраці та взаємодії між громадськістю та органами влади будується протягом 30 років на основі різних моделей, форм і принципів. Практичний досвід довів, що саме об'єднання проблем запобіжить тотальні кризи, ситуації «застою» і зубожіння населення. Ця модель є універсальною та фундаментальною, оскільки конфронтація та незнання призведуть до руйнування суспільства. Подальший розвиток співпраці залежить від зрілості, ініціативи та рішучості у прийнятті рішень органів публічного менеджменту та інститутів громадянського суспільства. В системі публічного менеджменту країни назріла необхідність розробки системи заходів та механізмів ефективного партнерства громадянського суспільства та держави, оскільки органи влади, систематично взаємодіючи з громадянами, підвищують ефективність своєї діяльності і зміцнюють її легітимність.

У громадянському суспільстві існують офіційні організації: неформальні групи та організації громадянського суспільства, основними характеристиками яких є:

- некомерційна: відсутність мети поділу прибутку від діяльності між засновниками та учасниками, що унеможлиблює отримання доходу від діяльності цих організацій;

- приватна: незалежність від державних або місцевих властей;

- автономна і добровільна: створення з ініціативи громадян і визначення цілей і методів їх діяльності на розсуд громадян [29].

Основна мета функціонування інститутів громадянського суспільства полягає в спільних діях з просування або захисту особистих і колективних інтересів, які поважають закон і соціально відповідальних осіб.

Функціями громадянського суспільства в Україні можна вважати:

- встановлення громадського контролю за діяльністю органів влади, посилення впливу інститутів громадянського суспільства на прийняття

ефективних і раціональних управлінських рішень;

- забезпечити активну участь і залученість інститутів громадянського суспільства в процес утворення, формування та подальшої реалізації національної та регіональної політики шляхом створення умов для широкого та ефективного представництва інтересів громадян в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, організації постійний зв'язок [17].

Основні ознаки сучасного громадянського суспільства вказують дослідникам на такі сучасні характеристики:

- інтеграція життя громадян у громадянське суспільство;
- висока політична культура членів суспільства, пов'язана з високим розвитком політичних, правових, економічних і культурних відносин;
- всебічний розвиток автономних інститутів;
- забезпечувати недоторканність прав і свобод незалежного громадянина;
- розвиток економіки на основі колективної та приватної власності.

Важливою характеристикою громадянського суспільства є певна ступінь сформованості масової свідомості, адекватний менталітет [30].

Кількість та розмаїття неурядових організацій громадянського суспільства також свідчить про різноманітність їх форм взаємодії з державними органами влади, а їх конкретні прояви залежать від національної правової системи та національних традицій. Важливо наголосити, що конфліктні відносини, хоча і негативні, є формою взаємодії з обов'язковою непримиренністю підходів і оцінок. Взаємодія держави і громадянського суспільства розуміється як позитивні форми, що відображають пошук спільного поля діяльності і дозволяють досягти консенсусу між двома сторонами. Держава відіграє життєво важливу роль у формуванні та зміцненні інститутів громадянського суспільства за допомогою законодавчих механізмів, економічних інструментів і прагнення до співпраці [33, С. 305].

Аналітичний звіт НІСД розглядає взаємодію організацій громадянського суспільства з владою та вплив організацій на розробку та реалізацію сучасної державної політики. Слід зазначити, що ця взаємодія є складною через:

- сприяти створенню громадських зборів, рухів та ініціатив, які за допомогою організацій громадянського суспільства видають себе за спонтанні реакції груп громадян, які, як стверджується, незадоволені діями чи рішеннями державних органів влади;

- використання громадських організацій в інтересах конкретних політичних сил або з метою досягнення певних цілей політичного процесу (штучна активізація в період виборів, орієнтація на захист інтересів та прав не громадян, а окремих політичних партій і сил, приватні / комерційні інтереси фінансових груп і промисловців, окремих державних службовців і громадськості);

- систематичне ігнорування громадської думки в цілому і позицій організацій громадянського суспільства з боку органів влади, створених в ході консультацій, перевірок, перевірок і слухань по остаточним рішенням;

- недостатнє фінансування, брак персоналу, організаційних та інших можливостей організацій громадянського суспільства, фіктивний характер великого числа організацій громадянського суспільства, розбіжності між змістом діяльності і заявленими правовими цілями;

- нівелювати або навіть дискредитувати потенційно ефективні громадські консультації, процедури громадського контролю, слухання;

- зміст сайту і органів влади складається в основному з інформації про створення громадських рад, проведення слухань, аудитів, а не про їх внесок у зміст прийнятих рішень або їх виправлення;

- необґрунтована відмова представників органів влади в наданні інформації, надання прикладів відповідей на запити державних органів про надання інформації, а також їх неналежна або неповна публікація;

- асиметрія практики соціального діалогу, участь його представників у процесі прийняття рішень. сторони (у переговорних процесах профспілкова сторона поступається важелі впливу владі та роботодавцям) [46].

Взаємодія громадянського суспільства та держави проявляється в тому, що існує громадянське суспільство:

- служить соціальною основою держави, тобто не існує поза державою;
- впливає на утворення і функціонування публічних органів влади;
- розвивається в системі взаємодії з органами державної влади через вибори, представницькі органи влади, а також через групи за інтересами та асоціації (лобістське графіті);
- використовує встановлені та закріплені державою правові норми в правових формах (джерелах): нормативних договорах, нормативних актах, прецедентах і т. д.;
- закликає державу захищати і оберігати життя, здоров'я і безпеку громадян, але не допускати її втручання в їх приватні інтереси.

Взаємодія між державними органами та громадянським суспільством має бути відкритою та прозорою. Завдяки взаємодії також існує взаємний вплив. За допомогою цього процесу між владою і громадськістю стає можливим громадський контроль над діяльністю влади, тобто в процесі взаємодії влада, на відміну від «зв'язків з громадськістю», повинна прагнути до досягнення консенсусу у взаєминах і використовувати різні методи, механізми та форми для цього. Обидві сторони повинні бути зацікавлені в цьому процесі, але для ефективної та плідної взаємодії ініціатива повинна виходити від влади. Потім термін «участь громадськості» застосовується, коли влада вживає певних заходів для забезпечення участі населення у вирішенні проблем та прийнятті рішень загалом, тобто «участь громадськості» є результатом процесу «участі».

Залучаючи громадськість до процесів прийняття рішень, спільну взаємодію, органи публічного менеджменту діє як суб'єкт: вона впливає на громадськість з метою активізації її діяльності, створює для цього необхідні умови. В результаті громадськість, що грала роль об'єкта діяльності влади, стає суб'єктом: вона починає впливати, контролювати владу і диктувати свої умови [33, С. 301–302].

Згідно із заявою Міністерства юстиції України Про взаємодію державних інститутів і громадянського суспільства, ця взаємодія сьогодні здійснюється в наступних правових формах:

1. Інститути громадянського суспільства приймають участь в діяльності з державного регулювання, що забезпечується шляхом участі в розробці та розгляді проєктів нормативно-правових актів.

2. Безпосередня участь інститутів громадянського суспільства в застосуванні законів держави, яке забезпечується: повна передача державної влади; часткова передача державних повноважень; громадський контроль.

3. Інститути громадянського суспільства приймають участь в правозастосовчих заходах, що вживаються державою: здійснювати право на ведення обліку адміністративних порушень; участь інститутів громадянського суспільства в діяльності органів внутрішніх справ з охорони громадського порядку; участь інститутів громадянського суспільства в роботі органів Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону; здійснення права звертатися в поліцію з метою припинення правопорушень та адміністративних правопорушень [32, С. 22].

Сприяючи розвитку громадянського суспільства, держава буде: частково звільняти себе від функції надання соціальних послуг і в той же час підтримувати високі соціальні стандарти для населення; покращити якість державних рішень, більшою мірою враховуючи потреби населення, альтернативи та можливі наслідки рішень; підвищує довіру до органів влади та легітимність державних рішень; стежить за підготовкою населення до належного виконання публічно-правових рішень [32, С. 10].

Отже, баланс між громадянським суспільством і державою є найважливішою ознакою стабільного демократичного розвитку, а його порушення веде до гіпертрофії деяких владних структур, ізоляції та політичного безсилля людей.

Нова стратегія співпраці між владою і громадянським суспільством в Україні повинна ґрунтуватися на усвідомленні органами публічного менеджменту та інститутами громадянського суспільства їх взаємної відповідальності перед громадянами, їх ролі у створенні партнерств і повсякденному виконанні своїх обов'язків кожної зі сторін. Влада має взяти на

себе такі зобов'язання: пояснення своєї політики і рішень, інформування суспільства про пріоритети країни; надавати громадянам своєчасну, точну та повну інформацію про закони, послуги, пільги та ініціативи; забезпечувати доступність, відкритість і відповідальність перед суспільством, якому вони покликані служити; підтримувати постійний діалог з громадянами, що впливає з права громадян звертатися до уряду і бути заслуханим ним, вивчати, оцінювати і враховувати потреби і очікування громадян з метою отримання максимально повної відповіді; консультиватися з громадськістю, враховувати інтереси і проблеми людей при розстановці пріоритетів, плануванні про програму і послугу, про розвиток ініціативи [32].

Формування ефективних партнерських відносин між органами публічного менеджменту та громадянами передбачає: налагодження двобічного спілкування з метою пошуку спільних рішень найбільш нагальних проблем; постійний аналіз наявних проблем, оцінка проблем та інтересів, розвиток взаємодії, співпраці та взаємної відповідальності; забезпечення довіри громадян до уряду.

Відповідно до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на період 2021-2026 років передбачено створення та підтримання сприятливих умов для формування та інституційного розвитку організацій громадянського суспільства такими напрямками:

- скорочення термінів та спрощення процедур реєстрації організацій громадянського суспільства;
- поліпшити класифікацію організацій громадянського суспільства в некомерційні організації;
- поліпшити правовий статус, порядок створення, організації та завершення діяльності самоорганізованих органів населення, розширити їх повноваження щодо участі у вирішенні місцевих проблем;
- регламентувати питання обов'язкового планування в Державному бюджеті України та місцевих бюджетах для фінансової підтримки реалізації програм (проектів, заходів), що розроблені організаціями громадянського

суспільства.;

- забезпечити рівний доступ цих організацій, наприклад благодійних організацій, до такого відбору;

- впровадження єдиного порядку відбору виконавчими органами програм (проектів, заходів), що розроблені організаціями громадянського суспільства, на реалізацію яких надається фінансова допомога держави;

- встановити загальні пріоритети та критерії фінансової підтримки реалізації програм, проектів і заходів, розроблених організаціями громадянського суспільства за участю громадян, за рахунок бюджетних коштів;

- створити сприятливе податкове середовище для юридичних та фізичних осіб, які надають фінансові послуги. благодійна допомога та фізичні особи, які отримують благодійну допомогу;

- оподаткування особистих доходів на тих же умовах, що і безкоштовних соціальних послуг бюджетних установ і організацій громадянського суспільства;

- посилити комплексні заходи, спрямовані на поліпшення політичної освіти населення про можливість захищати свої права і висловлювати свої інтереси за допомогою різних форм демократії, заснованої на широкій участі [24].

Отже, ефективна модель взаємодії між інститутами громадянського суспільства та органами публічного менеджменту вимагає, як описано в аналітичному дослідженні НІСД «Щодо активізації взаємодії організацій громадянського суспільства з органами державної влади» вимагає: забезпечувати інформаційну прозорість органів влади шляхом своєчасного надання інформації для підготовки політичних рішень; постійне вдосконалення нормативно-правової бази, усунення її помилок і недоліків, спрямоване на забезпечення ефективності процедур громадського обговорення, повноцінного здійснення громадського контролю та публічного досвіду; розширити межі та зміст громадського контролю за діяльністю державних енергетичних агентств шляхом створення додаткових механізмів ефективного громадського контролю

в областях, що не регулюються законом; забезпечити можливість, щоб інститути громадянського суспільства виконували свої наглядові функції щодо застосування законодавства під час виборчої кампанії та виборчого процесу; охоплювати пріоритетні питання суспільства за допомогою механізмів громадського контролю, державної конкуренції, нагляду та громадських консультацій; заохочувати участь громадян у діяльності, пов'язаній з виконанням інформаційних, експертних та правозахисних функцій; заохочення громадської діяльності, зміцнення громадянських навичок, особливо професійних, по відношенню до органів влади та ознайомлення з процедурами, передбаченими законом; досягнення рівності профспілкових організацій перед обличчям подвійного впливу державних установ та організацій роботодавців, що вимагає використання всіх можливостей як всередині, так і за межами соціального діалогу [46].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Підводячи підсумок, можна сказати, що головною умовою існування демократичної правової держави має бути взаємодія державних структур публічного менеджменту з інститутами громадянського суспільства, партнерами держави в здійсненні регулюючих, поліцейських і правоохоронних функцій.

До глобальних проблем, пов'язаних із взаємодією уряду з організаціями громадянського суспільства, відносяться використання інститутів громадянського суспільства в інтересах певних політичних сил або для досягнення певних цілей політичного процесу; обмежене фінансування; відсутність кадрового та організаційного потенціалу громадських організацій; фіктивність декількох організацій; нівелювання ефективності державного управління пропозиції місцевої влади в прийнятті рішень.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ З ІНСТИТУТАМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасні соціально-економічні умови потребують нових підходів до взаємодії між досліджуваними суб'єктами, які передбачають застосування інноваційних елементів в процесі комунікації і формування нових підходів до підтримки комунікації в процесі відносин між органами влади і громадянами.

Удосконалення механізму інформаційно-комунікаційної взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства, як одного з найперспективніших, дозволить впорядкувати комунікаційні зв'язки та прискорити інформаційний зворотний зв'язок між органами публічного менеджменту та громадянами враховуючи реальні умови інформаційного простору. Побудова ефективної та дієвої системи комунікації вимагає належного регулювання і організації всіх інформаційних потоків. Комунікація виконає ключову роль у процесі взаємовідносин, і, отже, ефективно впроваджена система комунікації дозволяє органам влади отримувати актуальні дані про ситуацію у різноманітних сферах життя суспільства. Дієвий комунікаційний процес вимагає відповідних ресурсів, технологій та інформаційних методів [50].

Сьогодні спостерігається стрімкий розвиток цифрових технологій, що істотно змінює характер процесу комунікації. З'являються нові канали передачі інформації, диверсифікуються форми її подання, розвиваються вимоги до захисту персональних даних. Цифровізація комунікацій має значний вплив на всі сфери життя і розвиток суспільства. У ньому висвітлюються проблеми організації ефективного і доступного процесу комунікації в єдиному інформаційному просторі між органами влади та населенням. В табл. 3.1 представлені перспективні напрямки розвитку комунікаційного процесу в контексті цифровізації України.

**Перспективні напрямки розвитку комунікативного процесу
в контексті цифровізації України**

№ п/п	Напрямок розвитку	Передбачуваний ефект	Перешкоди	Суб'єкти, які найбільше ізольовані від процесів цифровізації
1.	Подолання наявного цифрового розриву через розвиток цифрової інфраструктури	Подолання цифрового розриву	Недовіра до рішень органів влади, відсутність необхідного обладнання для використання цифрових технологій, віддаленість сільських населених пунктів	Населення віддалених населених сільських пунктів, люди похилого віку старші 65 років, малозабезпечені сім'ї
2.	Розвиток цифрових навичок	Подолання соціальної ізоляції	Не вистачає обладнання для використання цифрових технологій, що б дало можливість вчитися користуватися сучасними цифровими послугами.	Працівники низькокваліфікованих (робітничих) професій, вразливі верстви населення, невизначеність цільових груп при підготовці викладачів, тренерів для навчання
3.	Впровадження цифрових технологій при наданні соціальних і адміністративних послуг населенню	Підвищення рівня користування соціальними і адміністративними послугами	Недовіра громадськості (перспектива порушення соціальної / індивідуальної безпеки), нестача або відсутність обладнання для використання цифровими технологіями, недостатність навичок застосування цих технологій	Жителі віддалених населених пунктів, вразливі верстви населення

Джерело: адаптовано автором.

Сучасний інформаційно-комунікаційний механізм включає в себе обмін інформацією між всіма його учасниками в системі «влада-громадськість». Крім

того, сучасний доступ до Інтернету і сучасні комп'ютерні технології дозволяють здійснювати оперативний і доступний процес передачі даних. Комунікація в процесі функціонування органів влади також відіграє важливу роль у прийнятті рішень керівниками, що впливає на довіру громадськості до органів влади.

Підвищуючи ефективність взаємодії державних органів і громадянського суспільства, ефективність вирішення складних проблем, ставить питання про електронні комунікації між органами влади та інститутами громадянського суспільства на порядок денний в рамках електронного урядування. Оскільки інститути громадянського суспільства сьогодні стали активними учасниками системи суспільних відносин, вони активно беруть участь в процесі спілкування і допомагають владі дізнатися про стан справ в тій чи іншій соціальній групі. Сучасний комунікаційний процес повинен забезпечити інститутам громадянського суспільства ефективний зворотний зв'язок від влади, що допоможе знизити невдоволення громадян діяльністю державних органів на всіх рівнях [41].

Інформаційно-комунікаційний механізм є основою зворотного зв'язку між досліджуваними суб'єктами і ключовим елементом процесу їх взаємодії. Державним і місцевим органам влади рекомендується співпрацювати з спільнотою, оскільки існуючий потенціал населення допоможе швидко і оперативно подолати перешкоди в процесі спілкування і забезпечити розвиток конструктивних відносин між ними.

Актуальною науковою проблемою є вивчення сутності, змісту та важливості процесу комунікації в публічному менеджменті. Ця умова гарантує задоволеність громадян перед владою, оскільки вони виявляють інтерес до нагальних проблем різних соціальних груп. Оскільки завдяки зворотньому зв'язку вони отримують інформацію про рівень, глибину, цілісність і актуальність сприйняття суб'єктом управління об'єкта впливу на його діяльність, кожен орган управління намагається достовірно і своєчасно вказати, як його вплив на його діяльність впливає на його діяльність. функціонування

керованих об'єктів здійснюється в різноманітних соціальних групах.

Засоби масової інформації виступають в якості інформаційного інструменту громадян, з одного боку, і органів влади, з іншого, а взаємний обмін даними дозволяє аналізувати ситуацію і на її основі приймати раціональні рішення. Зворотній зв'язок дозволяє отримати необхідну інформацію про поточну ситуацію і, як я наголошує Л. Ітельсон зазначив, що таке спілкування вважається необхідною умовою будь-якої корисної діяльності, незалежно від того, хто або що її виконує [47].

До числа найбільш широко використовуваних, ефективних та доступних методів поширення інформації про діяльність органів публічного менеджменту на всіх рівнях відносяться:

- редагування та розповсюдження матеріалів, прес-релізів, бюлетенів, оглядів, фото- та відеоматеріалів, експрес-інформації, добірок новин;
- підготовка та проведення радіо-і телепрограм;
- розміщувати інтернет сторінки та сайти, пов'язані з органом влади і його діяльністю;
- організація прес-конференцій, політичних діалогів, брифінгів, теледебатів, круглих столів, прес-конференцій, інтерв'ю з главами держав;
- створення архівів, що містять інформацію про діяльність органів публічного менеджменту;
- забезпечення публікації (виступу) у засобах масової інформації керівників або інших відповідальних працівників органів державної влади;
- інші форми поширення та оприлюднення офіційної інформації, що не перешкоджають чинному законодавству [16].

Сучасний інформаційно-комунікаційний механізм також забезпечує прямий зв'язок з громадянами, що дозволяє швидко виявляти складні проблеми суспільства. Тому важливо діагностувати нові проблеми. Сучасні засоби комунікації дозволяють швидко діагностувати проблему і визначити доступ і доступність відповідних ресурсів для її вирішення. Існує кілька методів діагностики проблеми. Зокрема, в західноєвропейських країнах на місцевому

рівні використовується поняття якості життя, яке описується на основі результатів досліджень з використанням різних показників. Наприклад, у Сполученому Королівстві Великої Британії такі показники, як соціальна згуртованість (участь громадян, участь у виборах), безпека в місцевих групах (почуття безпеки), культура та дозвілля (розвиток культурних установ, спортивних центрів, парків), економічний стан (зайнятість, безробіття довгостроковий), освіта (успішність учнів, рівень набутої кваліфікації), навколишнє середовище (споживання електроенергії та газу, основні джерела забруднення), здоров'я та благо - бути учнями (розвиток закладів культури, спортивних центрів, парків), освіта (успішність учнів), набутий рівень кваліфікації), навколишнє середовище (споживання електроенергії і газу, основні джерела забруднення), здоров'я і благополуччя учнів (розвиток, транспортна доступність (у відсотках про громадян, які приїжджають на роботу на власному автомобілі, громадському транспорті, ставлення до пробок на дорогах) [39, С. 38].

Експерти вважають, що для вимірювання якості життя місцевої громади необхідно аналізувати такі фактори, як економічна активність, дохід і сімейний стан, матеріальне становище, харчування, умови життя, звернення за соціальною допомогою, виховання дітей, культура і відпочинок, стан медичних послуг, забезпечення страхуванням і пенсіями, екологія. Іншими словами, можна діагностувати проблему, проаналізувавши наявні дані та інформацію. Бажано мати електронні платформи або платформи, де громадяни можуть швидко інформувати компетентні органи про існуючі проблеми.

За останні десятиліття з'явилося багато нових форм громадянської участі, які громадяни сприймають як розвиток процесу комунікації в суспільстві. Діяльність цих нових організацій спрямована на досягнення цілей:

- узгодження різних інтересів, наприклад, при обговоренні на публічних форумах;
- розвиток навичок і творчих здібностей, наприклад, на корпоративних конференціях;

- активізація громадян у міських районах або муніципалітетах шляхом створення осередків для розробки пропозицій щодо вирішення проблем [17, С. 17].

Останній комунікаційний процес передбачає створення нових інформаційних платформ для забезпечення прозорості діяльності органів влади та контролю громадян за їх діяльністю. Зокрема, в Україні в 2016 році була впроваджена електронна система державних закупівель «Прозоро», в якій державні та муніципальні замовники оголошують тендери на закупівлю товарів, робіт та послуг, а представники комерційних структур змагаються за можливість їх отримання. Запровадження таких платформ дозволяє громадянам контролювати процес прийняття рішень і перехід до електронного документообігу, що цілком актуально в сучасну епоху. Такі платформи, як Prozoro, об'єднують і враховують інтереси державних органів, економічних структур і громадянського суспільства. У 2016 році також був розроблений портал моніторингу «Дозорро», на якому громадські організації здійснюють моніторинг державних закупівель і повідомляють про порушення цього процесу в регулюючі та правоохоронні органи. У цьому процесі важливо мати доступ до новітніх технологій комутації, які дозволяють дистанційно керувати, наприклад, державними закупівлями і забезпечувати прозорість цього процесу.

Першорядну роль в поширенні та використанні таких інформаційних платформ відіграють громадські організації, які стежать за діями державних органів. Наприклад, «Дозорро» є проектом громадської організації Transparency International Ukraine і покликане забезпечити рівний доступ в сфері державних закупівель.

В рамках інформаційно-комунікаційного механізму в Україні розробляється електронний уряд (цифрова держава) на основі новітніх технологій, а саме така система, як G2C («громада – держава»). Електронне врядування дозволяє підвищити якість адміністративних та управлінських процесів, забезпечити контроль за ефективністю діяльності органів державної влади, забезпечуючи при цьому адекватний рівень інформаційної безпеки [8].

Це особливо актуально в часи трансформаційних змін у політичній, соціальній та економічній сферах українського життя, коли актуальним стає питання прозорості та відкритості органів влади для підтримки ефективного зворотного зв'язку між державою і суспільством. G2C є наріжним каменем електронного уряду, оскільки він звертається до громадян як до єдиного джерела влади. Слід зазначити, що ефективність підключення «громадяни держави» залежить від здатності влади організувати діалог з громадянами і надати зворотний зв'язок.

Слід зазначити, що проблема залучення громадськості до участі в електронному управлінні стоїть дуже гостро і складно. Проблема виявлення, ідентифікації та елімінації труднощів у взаємодії держави і громадян, організація зворотного зв'язку за посиланням електронний уряд «держава – відповідні громадяни». Без його рішення нереально розраховувати на ефективність і результативність цього сектора.

Відомо, що існування економічних, інформаційних і технічних обмежень породило важливі проблеми електронного уряду, серед яких: відсутність можливостей для охоплення і активізації населення, особливо на регіональному рівні, цифрова нерівність населення; обмежений доступ до Інтернету; недостатня автоматизація процесів. Існують також соціально-психологічні чинники: відчуженість громадян від органів державної влади і низька довіра до них; традиція до взаємодії на особистому рівні, що особливо притаманна для літніх людей, які складають серйозну частину користувачів державних соціальних послуг.

Компонент цифровізації держави G2C «government to citizens» передбачає два основні напрямки роботи: спрямування виключно на громадянина як споживача державних послуг; забезпечити прозорість у сфері наданні цих соціальних та адміністративних послуг.

Реалізація та виконання вищевказаних інструкцій досягається за рахунок: інформувати громадськість про діяльність державних органів влади; надання послуг та консультацій в режимі онлайн; участь громадян у прийнятті рішень органами державної влади; громадський контроль за діяльністю органів

державної влади.

Особиста участь громадян в процесі розробки та прийняття рішень органами державної влади в галузі електронного урядування може бути забезпечена шляхом: інформування громадськості державними органами про проблемні питання; залучення громадськості до обговорень; думки та рекомендації громадськості щодо майбутніх рішень керівних органів. Взаємодія органів влади та громадян в електронній сфері – складний і багатогранний процес, оскільки він впроваджується поступово і включає в себе різні механізми реалізації, від самих традиційних до найбільш інноваційних.

Країни Європейського Союзу запровадили електронне урядування в сфері взаємодії з громадянами, що сприяє активному вирішенню нагальних проблем, від отримання паспорта до виконання державного бюджету, і для влади України цей досвід є прикладом ефективної співпраці між владою та громадськістю.

Міжнародна асоціація з участі громадськості виклала основні цінності, яким має сприяти участь громадськості. До них відносяться: участь в процесі прийняття рішень осіб, порушених або зацікавлених в даному рішенні; участь учасників у представленні свого бачення формату їх участі; інформація, необхідна для ефективної участі учасників; виявляти та обговорювати потреби та інтереси всіх зацікавлених сторін, включаючи осіб, які приймають рішення; надавати громадськості можливість впливати на рішення; доведення до відома всіх учасників, яким саме чином їх внесок вплинув на рішення влади [38, С. 6–7].

Аналіз вищесказаного дозволяє зробити висновок, що розвиток інформаційно-комунікаційного механізму забезпечує, з одного боку, прозорість діяльності органів державного управління, а з іншого-передачу даних та інформації від громадян органам влади. Це дозволяє впливати на прийняття рішень органами влади, і тут ми можемо навести приклад прозорості діяльності органів влади з іншого боку.

Результативне використання інформаційно-комунікаційного механізму

органами публічного менеджменту дозволить оперативно збирати дані і думки різних верств населення, членів громадських організацій та зацікавлених громадян з метою їх активного залучення в процес вироблення ефективної політики. Хороший доступ до інформації впливає на довіру до відкритої взаємодії між політичними силами та суспільством. Слід зазначити, що обмін інформацією повинен ґрунтуватися на принципі прозорості громадських організацій та державних органів на всіх етапах діяльності. Ці принципи служать основою для ефективної взаємодії вищезазначених інститутів, оскільки вони гарантують відкритість у відносинах співробітництва та партнерства між цими інститутами.

Відповідна правова база в Україні встановлює право громадськості на доступ до всієї наявної інформації протягом усього циклу розробки політики. Деякі корисні інструменти, щоб переконатися в цьому, включають:

- доступ до актуальної, своєчасної та точної інформації про процеси, проектну документацію, довідкові матеріали та осіб, які приймають рішення;
- опублікувати результати досліджень, щоб зрозуміти проблему та запропонувати рішення;
- інформаційні кампанії для створення можливостей для участі;
- документи, що містять питання і відповіді, що отримані через Інтернет або по інших каналах, для надання інформації у формі питань і відповідей;
- повідомлення електронною поштою про перспективу участі;
- урядові веб-сайти з повним доступом до важливих документів та оголошень про публічні події та можливості участі, іноді включаючи можливість відстежувати державні витрати та політичний вплив;
- інтернет-трансляції зборів, зустрічей і дискусій, що дозволяють громадянам отримувати, збирати інформацію в режимі реального часу [38, С. 9].

Різноманітність джерел інформації передбачає участь великої кількості громадян у суспільній сфері та вирішення нагальних соціальних проблем. Крім того, ці інструменти гарантують реалізацію принципу субсидіарності, тобто

індивідуальної відповідальності при прийнятті рішень. На міжнародному і особливо європейському рівні кожен має право брати участь у вирішенні державних справ, право обговорювати і брати безпосередню участь без винятків або невинуватих обмежень. Крім того, кожен, хто зацікавлений безпосередньо або через організацію, повинен мати можливість сприяти розробці політики та законодавства [33, С. 9].

На думку експертів, однією з причин неефективності громадських консультацій є, перш за все, небажання органів виконавчої влади враховувати громадські пропозиції при проведенні консультацій, відсутність достатньої інформації про проведення консультацій [36].

Проаналізувавши досвід країн ЄС можна зробити висновок, як структурується взаємодія громадян з органами влади на різних рівнях. Йдеться, наприклад, про партнерську участь громадських організацій у виконанні державних завдань, інформування громадян про майбутні проекти і способи їх реалізації, можливість вносити власні пропозиції в конкретній ситуації з використанням такого інструменту, як державний бюджет (і можливість використовувати його для реальної справи – будівництво велосипедної доріжки, висадження дерев в дворі багатоквартирних будинків, ремонт конкретного дитячого майданчика), feedback від органів публічного менеджменту, як індикатор зацікавленості та прийняття до безпосереднього розгляду пропозицій від громадян.

Отже, інноваційний інформаційно-комунікаційний механізм забезпечує активне використання інформаційних систем в цьому процесі. Онлайн-управління дозволяє органам влади працювати в наступних областях: у режимі реального часу і спростите щоденне спілкування з громадянами напряду, представників бізнесу і т.д. фактично, новітні технології змінюють підхід до процесу управління і забезпечують активну участь в ньому інститутів громадянського суспільства. Досить яскравим прикладом цього є наявність в Україні інформаційної платформи Prozogo, яка була ініційована громадськими організаціями. Слід зазначити, що цей процес повинен здійснюватися в рамках

законодавства, і тому була створена нормативна база для зворотного зв'язку з владою та громадськістю. Таким чином, існуюче положення показує, що поступово налагоджується ефективний зворотний зв'язок з інститутами громадянського суспільства. Органам публічного менеджменту рекомендується бути відкритими для громадян та інтерпретувати їхні інтереси як пріоритетні, оскільки, з одного боку, фінансування різних проєктів та завдань на різних рівнях здійснюється з державного бюджету та бюджетів місцевих органів влади, які, в свою чергу, здійснюються переважно за рахунок фізичних та моральні, а по-друге, влада повинна працювати конкретно на громадян та громадян.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Слід зазначити, що потенціал громадського контролю як форми взаємодії органів публічного менеджменту та громадянського суспільства в Україні ще не повністю реалізований. Але, незважаючи на різноманітність питань громадського контролю, в даний час їх ефективність можна вважати значною мірою низькою через юридичні та організаційні проблеми та низьку активність громадянського суспільства. Кричущі факти зловживання владою, корупційні схеми з використанням бюджетних коштів вказують на необхідність законодавчого закріплення концепції громадського контролю, його цілей і принципів, а також чіткого переліку його суб'єктів і засобів, що дозволяють налагодити взаємодію і зрозуміти систему громадського контролю.

Були вжиті заходи щодо посилення громадського контролю у сферах громадської відповідальності та підзвітності шляхом стандартизації зобов'язань щодо передачі інформації, регулювання процедур запобігання, розробки, узгодження та затвердження критеріїв ефективності та надання методологій для оцінки та розгляду.

Було відзначено, що вже існують перешкоди на шляху впровадження

європейських практик, спрямованих на активізацію участі громадськості в українських реаліях, в тому числі: низька обізнаність про ефективність суспільних комунікацій; недовіра влади до представників громадськості та громадськості по відношенню до українських реалій; чинність; відсутність позитивного досвіду в побудові взаємодії суспільства з представниками слід зазначити, що саме участь спільноти в майбутньому дозволяє визначати напрямки діяльності органів влади в інтересах жителів конкретного співтовариства і враховувати інтереси кожної людини, з метою підтримувати і приймати політичні рішення за участю громадян.

Було відзначено, що в даний час в Україні закладена міцна основа для розвитку ефективної системи комунікації між органами влади та громадськістю, створена нормативно-правова база для комунікації та встановлення зв'язків між громадськістю та органами влади, а також механізми взаємодії між громадськістю та органами публічного менеджменту. Були розроблені методи взаємодії, що впливають на результати функціонування системи управління на характер цієї операції. Проте зі швидким розвитком цифрових технологій, структурними змінами в державних інститутах і постійним попитом на зміни в суспільстві потреба в прозорості відносин і зміцненні демократії і довіри до інститутів влади зростає. У цій проблемній галузі описано шляхи вдосконалення механізму інформаційно-комунікаційної взаємодії органів державного управління з інститутами громадянського суспільства з метою оптимізації комунікації, підвищення якості адміністративних та управлінських процесів та забезпечення достатнього рівня інформаційної безпеки. Впорядкувати зворотній зв'язок між органами влади та громадянами, налагодити експертно-аналітичну підтримку та надавати інформаційні дані про заняття у різних сферах громадської діяльності, впровадити нові інформаційні та моніторингові платформи, перейти на електронний документообіг.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі запропоновано розв'язання актуальної для науки публічного менеджменту проблеми щодо обґрунтування теоретичних та методологічних засад щодо удосконалення механізмів взаємодії органів публічного менеджменту з інститутами громадянського суспільства, щодо розробки науково-прикладних технологій прикладного використання отриманих результатів. Так, отримані в процесі дослідження результати підкріплюють загальну методологію, яку взято за його основу, а реалізовані мета й завдання роботи дають можливість узагальнити дослідження до таких висновків:

Визначено, що процес публічного менеджменту не тільки розробляється і реалізується органами публічної влади, а й що державна політика в політичному процесі має «вертикальне» та «горизонтальне» спрямування. Вертикальний компонент реалізації державної політики відображає її такі характеристики, як інструментальність, узгодженість та ієрархічність. Крім вертикального компонента, горизонтальний компонент фокусується на зв'язках між політичними суб'єктами, від яких залежать можливі варіанти політики. Горизонтальна складова радикально впливає на визначення політичного суб'єкта і реалізацію політичних рішень. Присутність різних державних, недержавних та громадських установ з різних секторів економіки та суспільного життя, громадських та міжнародних організацій, незалежних експертних груп, представників конкуруючих ділових кіл за доступ до ресурсів, політичної громадськості тощо. Це дозволяє нам визначати ті цілі, засоби, оцінки та способи реалізації дій, які відповідають суспільним потребам та національним інтересам.

Метою змін в системі розробки та реалізації публічного менеджменту в Україні є формування нової сучасної адміністративної системи суспільного життя, яка орієнтована на офіційне визнання та участь у процесі суб'єктів, що утворюють горизонтальну складову. Наявність та розвиток горизонтальної

складової змінює державне управління на публічний менеджмент. Тобто таке керівництво здійснюється спільними зусиллями і здійснюється з урахуванням всіх законних інтересів суспільства, організації суспільного діалогу і прямої взаємодії органів публічної влади і суспільства.

Сучасні громадські ради, як спеціальні громадські об'єднання, займають певне положення між суспільною структурою і формою прямої участі громадян в публічному менеджменті, виступають як інструмент демократизації в умовах новітньої трансформації суспільно-політичної системи України, зміцнюють відносини між громадянами та громадськими організаціями.

До глобальних проблем, пов'язаних із взаємодією уряду з організаціями громадянського суспільства, відносяться використання інститутів громадянського суспільства в інтересах певних політичних сил або для досягнення певних цілей політичного процесу; обмежене фінансування; відсутність кадрового та організаційного потенціалу громадських організацій; фіктивність декількох організацій; нівелювання ефективності державного управління пропозиції місцевої влади в прийнятті рішень.

Слід зазначити, що потенціал громадського контролю як форми взаємодії органів публічного менеджменту та громадянського суспільства в Україні ще не повністю реалізований. Але, незважаючи на різноманітність питань громадського контролю, в даний час їх ефективність можна вважати значною мірою низькою через юридичні та організаційні проблеми та низьку активність громадянського суспільства. Кричущі факти зловживання владою, корупційні схеми з використанням бюджетних коштів вказують на необхідність законодавчого закріплення концепції громадського контролю, його цілей і принципів, а також чіткого переліку його суб'єктів і засобів, що дозволяють налагодити взаємодію і зрозуміти систему громадського контролю.

Були вжиті заходи щодо посилення громадського контролю у сферах громадської відповідальності та підзвітності шляхом стандартизації зобов'язань щодо передачі інформації, регулювання процедур запобігання, розробки, узгодження та затвердження критеріїв ефективності та надання методологій для

оцінки та розгляду.

Було відзначено, що вже існують перешкоди на шляху впровадження європейських практик, спрямованих на активізацію участі громадськості в українських реаліях, в тому числі: низька обізнаність про ефективність суспільних комунікацій; недовіра влади до представників громадськості та громадськості по відношенню до українських реалій; чинність; відсутність позитивного досвіду в побудові взаємодії суспільства з представниками слід зазначити, що саме участь спільноти в майбутньому дозволяє визначати напрямки діяльності органів влади в інтересах жителів конкретного співтовариства і враховувати інтереси кожної людини, з метою підтримувати і приймати політичні рішення за участю громадян.

Було відзначено, що в даний час в Україні закладена міцна основа для розвитку ефективної системи комунікації між органами влади та громадськістю, створена нормативно-правова база для комунікації та встановлення зв'язків між громадськістю та органами влади, а також механізми взаємодії між громадськістю та органами публічного менеджменту. Були розроблені методи взаємодії, що впливають результатів функціонування системи управління на характер цієї операції. Проте зі швидким розвитком цифрових технологій, структурними змінами в державних інститутах і постійним попитом на зміни в суспільстві потреба в прозорості відносин і зміцненні демократії і довіри до інститутів влади зростає. У цій проблемній галузі описано шляхи вдосконалення механізму інформаційно-комунікаційної взаємодії органів державного управління з інститутами громадянського суспільства з метою оптимізації комунікації, підвищення якості адміністративних та управлінських процесів та забезпечення достатнього рівня інформаційної безпеки. Впорядкувати зворотній зв'язок між органами влади та громадянами, налагодити експертно-аналітичну підтримку та надавати інформаційні дані про заняття у різних сферах громадської діяльності, впровадити нові інформаційні та моніторингові платформи, перейти на електронний документообіг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адміністративне право України. Академічний курс. Том 1. Загальна частина / голова ред. колегії В. Б. Авер'янов. Київ : Видавництво Юридична думка, 2004. 584 с.
2. Антонова Л. В., Антонов А. В. Удосконалення виборчого процесу в Україні: організаційно-правовий аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 12. URL: <http://www.du.nauka.com.ua/?op=1&z=1984>.
3. Артеменко В. Форми та методи залучення громадськості. Київ : Видавництво «Леста», 2007.
4. Багацький В. Меценатство в Україні (IX–XVIII ст.). *Українська культура*. 1993. №11-12. С. 3-5
5. Батанов О. В. Функції муніципальної влади: поняття та класифікація. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 11 (61). С. 25–33.
6. Біла книга: реформування законодавчого середовища для розвитку громадянського суспільства в Україні. Київ: ПРООН, 2011. 28 с. URL : http://www.undp.org.ua/files/ua_82293White_Paper_Layout_Draft_8.pdf.
7. Бондаренко М. Взаємодія органів державної влади з громадськими рухами як фактор розвитку громадянського суспільства. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. № 1. С. 158–167.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
9. Взаємодія влади та громадськості у процесі європейської інтеграції / Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу. URL : <http://www.center.gov.ua/>.
10. Взаємодія держави та інституцій громадянського суспільства: роз'яснення Міністерства юстиції України від 03.02.2011 р. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n001832311>.

11. Віденська декларація та програма дій. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_504?lang=uk.
12. Войтенко Т. О. Громадянське суспільство в Україні: аналіз соціального конструювання / відп. ред. Ю. Саєнко. Київ : Стилос, 2002.
13. Газізов М. М. Концептуальні підходи до дослідження феномену лобізму. *Державне будівництво*. 2015. № 1. URL : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2015-1/doc/4/05.pdf>.
14. Галай А. Умови взаємодії органів місцевої влади та недержавних організацій у контексті децентралізації влади в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 7. С. 30-33.
15. Гриценко О. Суспільство, держава, інформація. Київ : Національний університет ім. Т. Шевченка, 2001. 165 с.
16. Громадські організації в Україні: стат. бюлетень / Державний комітет статистики України. Київ, 2004. 157 с.
17. Державне управління: у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях : навчальний посібник / В. М. Ємельянов, О. Н. Євтушенко, В. І. Андріяш. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 336 с.
18. Державні соціальні стандарти та гарантії у 2014, 2019, 2020 рр. URL : <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html?PrintVersion>.
19. Деякі питання реалізації в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2012 р. № 671.
20. Діяльність громадських об'єднань в Україні. Дані Державної статистичної служби України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
21. Індекс сталості розвитку організацій громадянського суспільства України в 2012 році. URL : http://www.ccc-tck.org.ua/storage/books/shortreport_ukr.pdf.
22. Калінічева Г. Державна політика підтримки розвитку організацій громадянського суспільства в країнах ЦСЄ. *Віче*. 2013. № 20.
23. Козирева А. Поняття та ознаки громадських об'єднань як суб'єктів

публічного управління в Україні. *Форум права*. 2013. № 1. С. 459–465.

24. Конституція України. Київ : Парламентське видавництво, 2006. 159 с.

25. Концепція взаємодії держави з громадянським суспільством. Проект. URL : http://www.kmu.gov.ua/document/44502581/Proekt_Conc.doc.

26. Лізаковська С. В. Публічно-приватне партнерство в контексті парадигми «New Public Management». *Напрями удосконалення механізмів державного управління в умовах сучасних реформаційних процесів: тези конференції*. Запоріжжя : Класичний приватний університет. 2017. С. 49–52.

27. Манжул К. В. Лобізм у законотворчій діяльності України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 11. С. 5–11.

28. Мельник С. Становлення соціально орієнтованого бізнесу в Україні як складова державної соціальної політики. *Україна: аспекти праці*. 2008. №5. С. 32–36.

29. Міжнародна практика заходів, спрямованих на зміцнення довіри між державою та організаціями громадянського суспільства: дослідження . Координатор проектів ОБСЄ в Україні. Київ, 2010.

30. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 41.

31. Овсієнко В. У невільній країні вони почали поводитись як вільні люди. *Голос України*. 2010. 22 жовтня. С. 6–7.

32. Онищенко О. В. Діяльність органів самоорганізації населення як інструмент соціально-економічного розвитку територій. Київ : НАДУ, 2015. 116 с.

33. Основні засади діяльності прес-служб органів державної влади та місцевого самоврядування: світовий та український досвід: наук.-метод. видання / за наук. керівн. О. С. Поважного. Донецьк : Донецький держ. ун-т управління, 2011. 107 с.

34. Остапенко М. Плюралізм та неокорпоративізм як моделі узгодження

інтересів суспільства і держави. *Актуальні проблеми державної влади та політичної діяльності. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2012. Випуск 7.

35. Погребняк С. Соціальна держава: обґрунтування концепції / С. Погребняк // *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 15–25.

36. Палагнюк Ю. В. Державне регулювання аудіовізуальних засобів масової комунікації: європейський досвід та Україна: монографія. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили. 2012. 236 с.

37. Парсонс В. Публічна політика: вступ до теорії і практики аналізу політики / Пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ: Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2006. 549 с.

38. Пащенко В. І. Поняття «громадянськості» і теорія громадянського суспільства. *Політичний менеджмент*. 2005. № 2 (11). С. 118–126.

39. Питання виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації в Секретаріаті Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органах виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 583. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/583-2011-%D0%BF#Text>.

40. Політична та інша суспільна діяльність. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

41. ПолішкарOVA О. О. Політична структуризація в умовах становлення громадянського суспільства в Україні: автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 2002. 18 с.

42. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.

43. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32.

44. Про затвердження Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2012 р. № 1212. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1212-2012-%D0%BF#Text>.

45. Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1302. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1302-2002-%D0%BF#Text>.

46. Про місцеве самоврядування : Закон України № 280/97–ВР від 21 травня 1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 48.

47. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11 липня 2001 року № 2625-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 48.

48. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2365-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>.

49. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 26 лютого 2016 р. №. 68. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text>.

50. Резнік О. Особистість і громадянське суспільство: досвід теоретичного осмислення. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 3. – С. 68–79.

51. Рудич Ф. Політичний режим і народовладдя: методологічний контекст. *Віче*. 2011. № 18. С. 21–26.

52. Скрипнюк О. В. Теоретико-методологічні засади дослідження адміністративно-територіальної реформи в Україні. *Адміністративно-територіальна реформа в Україні: політико-правові проблеми*. Київ : Логос, 2009. С. 16–61.

53. Стрижак О.О. Поняття інституту: основні підходи до визначення суті та змісту. *Економіка та держава*. 2016. №8. С. 38–43.

54. Третяк С. Правове забезпечення правової культури населення як умова створення основ громадянського суспільства. *Право України*. 2005. № 4. С. 26–28.

55. Філик Н. Власність і громадянське суспільство в Україні: основні проблеми і шляхи їх вирішення. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 10. С. 71–74.